

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ
И ОБРАЗОВАЊЕ

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

Др Драгомир Пантић

Др Слободанка Гашић-Павишић

Објављивање ове књиге

омогућили су финансијским средствима

Министарство за науку, технологију и развој
Институт за педагошка истраживања

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.01:316 (082)

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ/приредиле
Јасмина Шефер, Славица Максић, Снежана Јоксимовић.
Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003.
(Београд: »Чигоја штампа«). – 239 стр.; 21cm.

Тираж 400. – Стр. 7–8: Предговор/приређивачи.
Библиографија уз већину радова. – Summaries.

ISBN 86-7447-046-7

1. Шефер, Јасмина

- а) Образовање – Социолошки аспект – Зборници
- б) Образовање – Психолошки аспект – Зборници
- в) Наставници – Ученици – Зборници

COBISS.SR-ID 107213068

Мира Ђуришић-Бојановић

Институт за педагошка истраживања, Београд

МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТ И МУЛТИПЕРСПЕКТИВНОСТ У ОБРАЗОВАЊУ

Глобализација, демократизација, унутрашња реконструкција и стање константних напетости, карактеришу већину савремених друштава. Процес реконструкције нашег друштва одвија се након његове деструкције. Економски и психолошки исцрпљених ресурса, оно далеко теже и неефикасније одговара потребама преиспитивања и редефинисања темељних друштвених концепата, па и концепта васпитања и образовања. Како процес реконструкције код нас иде у правцу демократизације, покренут је процес реформе образовног система са идејом о његовој демократизацији. То је отворило бројна питања. Централно међу њима је: како обликовати школске курикулуме који ће ученике оспособити да развију своју индивидуалност, културну специфичност али и достигну стандарде економски најразвијенијег дела светске заједнице. Ово питање је централно из разлога што подразумева значајну одговорност образовања за квалитет индивидуалног и глобалног преживљавања заједнице којој припада. Оно би могло да се постави и на следећи начин: да ли би плуралистички модел образовања могао бити довољно добар одговор на потребе друштва и појединца у радикално измењеним условима друштвеног окружења.

Друштвени контекст и образовање

Процес реформе образовања код нас у правцу демократизације има јасну друштвену подршку, посебно подршку наставника и ученика (Ђуришић-Бојановић, 2002), па ипак, при покушају интерпретације демократских принципа и вредности и њиховог транспоновања у образовање, сусрећу се различите препреке. Уважавање индивидуалних слобода и индивидуалности, па према томе и различитости на којима почива либерални концепт демократије, сугерише уграђивање овог начела у темеље образовног система. Плурализам у свом изворном значењу множине, мноштва, подразумева присуство различитости. Управо стога, плурализам представља централни појам друштвеног контекста који претендује да буде демократски. Плурализам у демократији претпоставља не само присуство, него и уважавање различитости, било да је реч о идејама, појединцима, различитим друштвеним или политичким групама. Од плурализма у образовању очекује се да кроз курикулум обезбеди уважавање различитости у широком смислу. Али се, истовремено, поставља питање: шта значи уважавање индивидуалних разлика ако друштво намеће појединцу стандарде који не уважавају различитости. Неговање уважавања разлика кроз школске курикулуме у смислу уважавања других особа без обзира на пол, расу, етничку или културну припадност, не решава ове дилеме.

Како образовање може обезбедити једнакост у друштву хетерогеном по свим параметрима – економским, социјалним, политичким, верским, статусним, образовним, етничким, етичким, језичким, такође је дилема плуралистичког образовања? Држава, свакако, може посредовати и правном регулативом делимично ублажити проблем, али како ове тешкоће решавати у школском курикулуму?

Мултикултуралност у образовању

Када је реч о плурализму у образовању најчешће је реч о два његова аспекта: мултикултуралности и мултиперспективности наставе (Diller, 1992). Треба истаћи да неки аутори праве разлику између мултикултуралне и интеркултуралне наставе, према томе да ли је реч о припадницима различитих култура који живе унутар (мултикултуралност), или изван заједничке државе (интеркултуралност). У даљем тексту користићемо термин »мултикултуралност« у оба значења.

Мултикултуралност у образовању најчешће се дефинише као упознавање ученика са различитим културама и неговање толерантног става према њима; то даље значи прихватање и уважавање различитости. Многи теоретичари и професионалци сматрају да је мултикултурална настава потребна, пре свега због чињенице да је мултиетничност и мултикултуралност реалност већине друштава. Проблем се појављује када треба донети одлуку о томе на који начин да се реализује мултикултурална настава. Бенкс (Banks, 1999) разликује неколико приступа мултикултуралној реформи курикулума, пре свега према радикалности промена за које се залажу. Најмање радикалан, контрибутивни приступ, претпоставља селекцију одговарајуће литературе и активности које истичу значајне особе и остварења припадника различитих култура. Адитивни приступ односи се на

систематско увођење садржаја и концепата који се тичу других култура, у циљу упознавања разноврсних перспектива у сагледавању многих феномена, али без мењања основне структуре курикулума. Трансформативни приступ представља радикалну промену курикулума. Ученици би се подстицали у разматрању различитих тема из различитих етничких перспектива и гледишта. Критичко мишљење и разматрање раличитости били би основне премисе овог приступа. И, коначно, тзв. приступ друштвене акције комбинује трансформативни приступ са активностима чија је сврха промена у друштву, односно оспособљавање ученика да постану актери друштвених промена.

Према плуралистичком приступу, концепт мултикултурне наставе треба ученике да упознаје са различитим културама, али и да покуша да истакне сличности између сопствене културе и традиције и културе и традиције других народа. Аргументација за овакав став је да упознавањем различитости и сличности међу културама и народима може подстицати развијање толеранције према другачијем. Овај аргумент почива на психолошкој чињеници да се упознавањем другог, непознатог, увећавају шансе да се превладају отпори или предрасуде, уколико постоје, или је то барем неопходан услов. Реч је, наиме, о психолошком процесу емпатије, саосећања с другим особама. Међутим, оваквом аргументацијом губи се из вида чињеница да се људи значајно разликују према способности за емпатију.

Следећа значајна психолошка чињеница односи се на процес градње идентитета. Како Бенкс (Banks, 1999) истиче, дете долази у школу са својим етничким идентитетом, свесним или несвесним. Његово препознавање и уважавање у учионици база је за уважавање других етничких идентитета и остваривање следећих идентификација – националне и космополитске. На њима се даље могу развијати демократски идеали као што су људско достојанство, правда и једнакост.

Плуралистички приступ мултикултуралности могуће је оправдати и неким другим аргументима. Стање константних напетости између различитих друштвених, етничких, политичких, верских група и заједница, представља реалну претњу. Свест о ограничениости светских и националних ресурса, о њиховој употреби и злоупотреби, значајне су чињенице које захтевају различите врсте друштвених акција – мултикултурализам у образовању могао би бити једна од њих.

Поставља се питање: ако је циљ мултикултуралне наставе развијање толеранције према различитостима остварив неговањем општијег начела уважавања других особа, да ли је она уопште потребна? Сматрамо да мултикултурална настава пружа и друге могућности осим развијања толерантности и уважавања разлика. Циљ би могао бити упознавање ученика са оним што је различито у другим културама, као с другачијим решењима у уметности, науци или свакодневном животу, као подстицај креативности ученика. Али, мултикултурална настава би могла да оствари и сасвим прагматске циљеве. Различитост животних форми и решења, која пружају традиције и културе и сопственог и других народа, могу бити добра прилика за подстицање и значајно мотивисање ученика за усвајањем знања која ће бити интегрисана у смислене схеме – смислене из перспективе преживљавања у условима радикалне међуповезаности. Основна етичка димензија таквог мултикултуралног образовања почивала би на чињеници глобалне међузависности и упућености на заједничке и ограничене егзистенцијалне ресурсе у циљу развијања свести о значају компромиса. Можда би то могла бити основа за моралну реконструкцију друштва али и базични васпитни концепт школе – етика компромиса и толеранције.

Мултиперспективност у образовању

Мултиперспективност у образовању односи се на методе презентовања значајних природних и друштвених појмова у настави из различитих перспектива, односно њихови различити аспекти: културни, историјски, антрополошки, прагматски. На тај начин, мултиперспективан приступ у образовању постаје неопходан услов образовања за демократију или плуралистички модел образовања. Бројна истраживања ауторитарне и демократске личности истичу да је догматско, ригидно, дихотомно мишљење основна препрека у образовању за демократију (Ђуришић-Бојановић, 2002). Намеће се питање како да се подстиче развој недогматског, флексибилног мишљења, које ће моћи да прихвати разноврсност идеја о истом феномену, да прихвати и разуме аргументацију супротних и са сопственим гледиштем несасгласних ставова, и да о различитим идејама расправља са различитих становишта. Шансе за усвајање демократских вредности и начела повећавају се уколико се такав циљ остварује и на когнитивном и на понашајном нивоу; на пример, демократску вредност толерантности према различитостима могуће је развијати тако што ученике учимо да уважавају чињенице, да воде рачуна о изворима података, да умеју да аргументују свој став, али и да уважавају разумну аргументацију за другачија гледишта, а истовремено негујемо вредности толерантности и примењујемо их у комуникацији у школи. Постоје многи програми за подстицање критичког мишљења и развијање вештина ненасилне, толерантне комуникације, али питање њихових домета је спорно. Наиме, такви програми превиђају налазе из области психологије демократије и антидемокра-

тије: ученици се разликују према психолошким предиспозицијама за прихватање или неприхватање демократских вредности. Питање је да ли се особе са предиспозицијама за прихватање антидемократских ставова заиста могу развити у особе које ће толерисати различитости?

Закључна разматрања

Ако се вратимо почетном питању: да ли би плуралистички модел образовања могао бити довољно добар одговор на потребе друштва и појединца у радикално измењеним условима друштвеног окружења, наш одговор би био потврдан. Иако то значи решавање бројних контроверзи које отвара демократизација друштва и образовања, овај образовни модел израста на либералном концепту демократије, па тако концепцијски отвара довољно простора за демократизацију образовног система и образовање за демократију. Иако је несумњив утицај друштвеног контекста у дефинисању циљева и садржаја школског курикулума, његови васпитно-образовни донети, па тиме и ефекат реформе у демократизацији образовања, у великој мери зависе од уважавања психолошких налаза, посебно у области психологије демократије и антидемократије.

Литература

Banks, J.A. (1999): *An introduction to multicultural education*. Boston: Allyn and Bacon.

Diller, A. (1992): »Pluralism for education: an ethics care perspectives«, *Phylosophy of Education*.

Ђуришић-Бојановић, М. (2001): »Ставови наставника према проблемима у настави«, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 33 (377–388). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Ђуришић-Бојановић, М. (2002): »Грађанско васпитање као предмет«, *Изазови демократије и школа* (65–80). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Mira Djurišić-Bojanović

Multiculturalism and multiperspectiveness in education

Re-examination of obstacles and potential outcomes of pluralism in education, as a conceptual framework for developing individuality, autonomy and diversity should provide basic components for planning changes in education. The author identifies a number of key social processes and psychological factors necessary for creating educational strategies and curriculum. Thus, an old question is raised but in a new context: How can education mediate between society and an individual? Recognition of individual freedoms and individuality, therefore diversity, that liberal concept of democracy is based upon suggests that this principle be built in the foundation of educational system. Could pluralist model of education meet the demand? To what extent can cultivating of democratic values, values of pluralism, provide recognition of diversity in the process of globalization? What is the range of multicultural programs from the aspect of contemporary society's needs, on one hand, and psychological findings on democratic and antidemocratic personality predispositions, on the other hand? Those are some of the issues discussed. It is concluded that resolutions to multicultural dilemmas should involve relevant social facts, however, advantage should be given to findings on the psychology of democracy and anti-democracy.

Key words: education, pluralism, multiculturalism, multiperspectiveness.

У овом Зборнику аутори се залажу за један широко схваћен концепт толеранције. Они претежно преферирају активну концепцију толеранције која подразумева управо уважавање различитости, док мање аутора заступа гледиште о толеранцији као трпеливости. У појединим радовима добро се експлицира и треће схватање толеранције као богатство различитости, тј. вредности по себи. Рефлексије Резолуције УН о толеранцији, усвојене пре десетак година, могу се идентификовати у неким прилозима, што додатно појачава и апликативну страну Зборника. То значи да се радови не исцрпљују искључиво у разматрањима теоријских садржаја, већ у случају већине аутора имају и практичне импликације, важне за наше друштво у овом моменту. Зборник стога представља и својеврстан водич идеја за промену праксе у образовном систему, али и у друштву уопште.

Др Драгомир Пантић (из рецензије)

Монографија обрађује проблем који је у нашој средини актуелан, значајан и изазован, јер се проблему индивидуализације наставе приступа из новог угла, посматрајући га у ширем друштвеном контексту као проблем демократизације друштва. Радови које садржи монографија непосредно су повезани са текућом реформом школе. Теме представљају новину у нашој стручној и научној литератури и њиховим избором Институт за педагошка истраживања потврдио је да је једна од ретких установа у нас која улаже напор да систематизује нове научне информације и да их учини доступним широј стручној и научној јавности.

Др Слободанка Гашић-Павишић (из рецензије)

ISBN 86-7447-046-7

9 788674 470466